

Presentació.

Les primeres fortificacions medievals: dades arqueològiques i tècniques constructives

Ramon Martí¹, M. Mercè Viladrich²

Aquest breu recull monogràfic aprofundeix l'estudi de la poliorcètica de l'Alta Edat Mitjana a Catalunya i l'anàlisi se centra durant els primers temps medievals, abans que s'implantés la feudalitat. Per tal d'aconseguir-ho, aquí se sumen les aportacions de síntesi territorial i els estudis de casos particulars, tot constituint una mostra representativa que evidencia l'estat actual i els reptes futurs de l'arqueologia medieval en l'àmbit de les fortificacions al nostre país. Així es desenvolupen bona part dels objectius investigadors que ens havíem fixat en el marc d'un projecte de recerca específic, que combina l'estudi arqueològic de les fortificacions i el de la noblesa territorial en formació (*Génesis de la nobleza medieval: fortificaciones y poderes territoriales en el nordeste peninsular durante los siglos VIII-XI*; HAR2015-63661-P; MINECO - FEDER). Atesos els resultats, hem d'agrar a tots els participants les seves generoses contribucions, així com ens enorgulleix que una revista pionera com TREBALLS D'ARQUEOLOGIA hagi acceptat publicar-les.

Ha estat amb l'objectiu de maximitzar l'anàlisi que aquí s'apleguen distintes

aportacions de síntesi territorial, per tal d'obtenir una visió el més àmplia i diversificada possible dels diferents àmbits històrics i geogràfics del país. Així i en representació dels districtes pirinencs, Marta Sancho exposa les dades disponibles sobre les múltiples fortificacions dels districtes d'Urgell i del Pallars, on les fonts documentals són precoces i la pràctica arqueològica encara és incipient. Així mateix i en representació dels districtes del litoral, Cristian Folch aborda aquesta problemàtica a les comarques gironines, on les intervencions arqueològiques són nombroses i algunes es remunten temps enrere. Finalment, l'aportació particular dels editors intenta completar el quadre territorial, tot explorant el paper que haurien tingut les torres de planta circular en la defensa d'al-Àndalus, dels Pirineus a Tortosa.

Al seu torn, és amb l'objectiu de copsar l'estat actual de la recerca arqueològica que aquí també s'apleguen diferents estudis de casos on s'ha intervingut recentment, malgrat que cada jaciment reporta la seva dinàmica històrica específica, tot depassant els límits cronològics de refe-

1. Universitat Autònoma de Barcelona. ramon.marti@uab.cat

2. Universitat de Barcelona. viladrich@ub.edu

rència. Així, els treballs del grup Ocorde al Castellvell de la Marca il·lustren el cas d'una fortificació que exerceix una certa hegemonia territorial des d'antic, on es constata una ocupació ben bé contínua d'ençà del canvi d'Era fins la fi de l'Edat Mitjana. Igualment, Joan Menchon aporta els resultats que ofereix l'estudi de les torres de Santa Perpètua de Gaià i de Vallferosa, dos edificis ben conservats que serien anteriors a l'avanç de la frontera comtal durant el segle x. Finalment Mireia Sabaté i Cristian Folch analitzen el cas del castell de Vilademàger que exemplificaria les fortificacions del comtat de Barcelona, tot seguint la seva evolució d'ençà del segle x.

Evidentment, aquest recull podria ser més extens o haver incorporat molts altres autors i jaciments. A Catalunya, actualment són múltiples les recerques arqueològiques que tenen per escenari les fortificacions medievals i, si més no, hem procurat reflectir-les als diversos textos i aparats bibliogràfics. Malgrat tot i lluny d'oferir-nos una visió homogènia, les aportacions reunides esbossen visions diverses, no exemptes de discrepàncies, alhora que mostren no poques coincidències que faciliten l'entesa des de la diversitat d'opinions, llocs comuns que a dia d'avui són del tot necessaris. És així com l'Antiguitat Tardana i la primera Edat Mitjana aquí es fonen en un llarg període continu, on tant pesen les arrels com les innovacions, alhora que se succeeixen les formacions polítiques i les societats es transformen, tot emprant camins divergents.

En aquests escenaris des d'un principi no manquen les fortificacions que hom pot relacionar amb l'autoritat pública o amb la presència de l'Estat, representades com són per una diversificada gamma de castells i de torres que constitueixen dis-

positius complexos de vigilància territorial. En l'àmbit local, però, també cal destacar el protagonisme que de bon començament adquiriren les torres vinculades a determinades explotacions rurals, tot aplicant diferents solucions constructives en cada període, precedents remots com són de les cases fortes d'èpoques posteriors. En tot cas, tampoc no manquen els exemples de poblats en alçada que progressivament proliferen, assentaments fortificats que presenten una distribució territorial desequilibrada en benefici dels sectors muntanyencs.

No sempre fàcils de distingir, unes i altres fórmules fortificades no són incompatibles, sinó que diacrònicament i geogràficament es complementen en distintes proporcions. En fracassar, algunes fortificacions s'abandonaren precoçment, tot mostrant establiments de curta durada que hom pot relacionar amb conjuntures històriques específiques. Prova de la seva vàlua estratègica o del seu èxit, són molts més els casos on l'ocupació persisteix, tossudament, tot adquirint funcions estructurals als diversos nivells dels successius sistemes de domini territorial.

En absència de textos específics, gràcies a l'arqueologia avui sabem que això succeïa molt abans que el règim feudal en formació desenvolupés els models edilicis i les jerarquies del seu propi exèrcit. Tampoc podem obviar, però, que bona part de les propostes aquí formulades contradueixen obertament les tradicions historiogràfiques més comunes. De fet, el medievalisme ha edificat muralles gairebé insalvables, bastides amb cadenes d'autoritats sobre amalgames d'hipòtesis. L'arqueologia del segle XXI prova abastament que també és capaç de superar aquestes barreres.